

Respectarea drepturilor omului în regiunea transnistreană a Republicii Moldova

Alexandru POSTICA

***Motto:** Drepturile omului constituie valori fundamentale inalienabile pe care orice persoană le are în mod inerent și firesc, sunt drepturi pur și simplu, adică în virtutea faptului că individul vizat există ca ființă umană, și sunt valori universale deoarece se aplică peste tot și în egală măsură pentru toți.*

Abstract

Probably the motto that supports this article reveals very clearly that to ensure human rights there must be some foundations that are based on some values that are so natural in themselves that no doctrine is needed to explain them. The basic imperative that arises is that once there is a human being, he/she must enjoy the same rights as another human being, even if both are separated by a fence, a field or a river. The division of the population that took place in 1992 on the territory of the Republic of Moldova has led to different developments in terms of respect for human rights. Being in the same area, in the same jurisdiction the population woke up with a different legacy that the country's Constitution grants. Apparently, an act that was to be applied universally throughout the state remains inapplicable for 11% of its territory.

The author identified at least 5 different stages that marked a distinct behaviour of the authorities, external factors as well as the general population that determined a certain turn in the field of respect or non-respect of human rights in the Transnistrian area of the Republic of Moldova. Even if the separation by years is not very accurate, the author tried to delimit each period by a series of significant events in the field of human rights, which set the tone for a new evolution or involution in the field of human rights. This division is important to know what were the errors of the authorities, the circumstances that existed and were not capitalized, or in general what was the understanding of the population about certain phenomena.

Keywords: human rights, involution, conflict, jurisprudence, responsibility.

Evoluția drepturilor omului în regiunea transnistreană

Există numeroase scenarii, opinii sau viziuni asupra modului în care ar trebui privită evoluția drepturilor omului în general. Lucrurile se complică și mai mult în momentul unei retrospective pentru un anumit teritoriu care îmbină mai multe conflicte și elemente istorice, etnice, geopolitice și societale, precum, de exemplu, regiunea transnistreană.

Astfel, când vorbim despre respectarea drepturilor omului în stânga Nistrului, ar trebui să ținem cont de mai mulți factori aflați în legătură cu procesele din acest teritoriu. În primul rând, este vorba despre stadiul ostilităților, cine a realizat controlul asupra proceselor politice de la Chișinău și Moscova, care a fost poziția partenerilor externi, care a fost situația economică a țării, în general, și a regiunii, în special, care au fost cele mai grave încălcări ale drepturilor omului în această perioadă, cum s-au perpetuat aceste încălcări și care sunt consecințele pentru următoarea perioadă.

Prin urmare, la fiecare etapă, am încercat să prezentăm situația cu privire la elementele principale, dar oprindu-ne la cele mai grave violări ale drepturilor omului, pentru a vedea ce a fost esențial pentru această perioadă. Evident, nu putem prezenta o listă exhaustivă de încălcări, cazuri, circumstanțe care s-au generat, dat fiind anvergura acestora și volumul restrâns al prezentării.

Această etapizare e importantă din perspectiva evoluției anumitor fenomene care pot fi observate și astăzi în numeroase regiuni de conflict, cel mai recent fiind conflictul din estul Ucrainei, care este unul similar celui transnistrean din perspectiva neglijării drepturilor omului. Pentru un cercetător al conflictelor actuale, o asemenea etapizare a evoluției respectării drepturilor omului în regiune ar permite un pronostic al etapei viitoare. După cum s-a menționat, am prezentat o viziune proprie a etapelor de tranziție în domeniul drepturilor omului, bazată pe experiența proprie de avocat pledant pe parcursul celor 18 ani de implicare activă în apărarea drepturilor omului în regiunea transnistreană.

Prima etapă

Prima etapă datează din 2 septembrie 1990, când așa numita structură administrativă din cadrul URSS și-a declarat independența, la acel moment entitatea era susținută total de URSS. Evident că prezența militară a URSS prin Armata a 14 a fost un element care încuraja separatismul și punea o presiune enormă asupra autorităților suverane. Acțiunile de diversivitate au fost bine pregătite de către forțele ruse și chiar aplicate în această perioadă timpurie, înregistrând deja victime în rândul populației civile. În pofida apelurilor către structurile internaționale ale conducerii de vârf a Republicii Moldova, prezența militară străină a continuat și, de fapt, s-a transformat în ceea ce urma să fie denumită „armata transnistreană”, fiind, de fapt, o parte a armatei ruse.

În data de 2 martie 1992, în timp ce Republica Moldova devenea membru al ONU, detașamentele Armatei a 14-a, împreună cu unitățile de mercenari cazaci, au provocat războiul. La 28 martie 1992, Președintele Snegur a decretat stare de urgență. El a notat că niște „aventurieri” au creat în partea stângă a Nistrului, „nu fără ajutor din exterior”, „un pseudo-stat” și că, „înarmați până-n

dinți cu echipament militar din cel mai performant al armatei sovietice”, au declanșat un conflict armat, încercând orice pentru intervenția în acest conflict a Armatei a 14-a a forțelor armate unite ale CSI¹. Ceea ce s-a numit o aventură până la urmă, cu susținerea Federației Ruse, s-a transformat într-o formațiune secesionistă bine organizată. Astfel, în prima perioadă, s-a consolidat o structură represivă denumită Republica Moldovenească Nistreană, care a căpătat contururi de stat paralel, cu parlament – „soviet suprem”, „guvern”, „procuratură” și chiar „instanțe de judecată”. Această entitate a preluat legislația fostei URSS și a numit în funcții de conducere persoane loiale administrației, care ulterior s-au transformat într-un organ represiv. În timp ce autoritățile constituționale dispuneau de structuri care să asigure respectarea drepturilor și libertăților, acestea erau limitate de către structurile *de facto*.

Implicarea acestor formațiuni, precum și factorul rusesc, împotriva Republicii Moldova au fost recunoscute direct prin Acordul de încetare a focului semnat de Președintele Federației Ruse Elțan și Președintele Moldovei Snegur la 21 iulie 1992.

În temeiul articolului 2 al acestui acord a fost creată o comisie unificată de control (CUC), compusă din reprezentanți ai Republicii Moldova, Federației Ruse și regiunii transnistrene, cu sediul la Tighina (Bender). Acordul prevedea, de asemenea, constituirea forțelor de menținere a păcii care să supravegheze și să asigure menținerea păcii și securității, formate din cinci batalioane rusești, trei batalioane moldovenești și două batalioane transnistrene, subordonate unui comandament militar comun, subordonat CUC. Potrivit articolului 3 al acordului, orașul Tighina a fost declarat regiune supusă regimului de securitate comună între forțele constituționale și cele separatiste. În realitate, orașul a rămas controlat de către forțele secesioniste.

Analizând cele mai grave violări ale drepturilor omului din prima perioadă, trebuie să remarcăm atrocitățile războiului din 1992. La momentul actual, sunt mai multe surse care indică cifre diferite ale decedaților. Potrivit unor surse, au decedat peste 300 de combatanți moldoveni, 400 de civili din dreapta Nistrului și 800 din stânga Nistrului. Însă pe lângă sutele de decedați în timpul conflictului, sutele de persoane dispărute fără veste, miile de persoane rănite în urma războiului, se trec cu vederea și alte cifre, și mai îngrijorătoare, legate de strămutarea persoanelor din localitățile din stânga Nistrului. La acea dată a proaspăt înființatului stat Republica Moldova și în lipsa unor reglementări clare cu privire la persoanele intern strămutate, această mobilitate dintr-o regiune

¹ A se vedea paragraful nr. 69 al Hotărârii CtEDO, cauza Ilașcu v. Moldova și Rusia. Cererea nr. 48787/99. Hotărâre, Strasbourg, 8 iulie 2004. <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/> (accesat: 09.06.2021).

în altă a creat, pe lângă depopularea unei regiuni, disensiuni și presiuni asupra autorităților publice locale care aveau obligația să asigure cu loc de trai acestor persoane. Discutăm de circa 130 de mii de persoane care au fost nevoite să se strămute din regiunea transnistreană². Această cifră reiese din informațiile oficiale obținute ca urmare a efectuării unor cercetări științifice³. Astfel, numărul de persoane strămutate din zonele de război și înregistrate în partea dreaptă a Nistrului a fost de aproximativ 51 300 de oameni (dintre ei 28 746 de copii). În iulie 1992, în regiunea din stânga Nistrului au fost înregistrate 80 000⁴ de persoane care au părăsit orașul Bender. Or, potrivit acordului menționat, anume forțele de menținere a păcii și CUC urmau să asigure securitatea locuitorilor. În schimb, nu există date despre revenirea la casele lor a acelor cetățeni, dar, conform cifrelor demografice actualizate, constatăm că o bună parte din populația etnic moldovenească nu s-a mai întors de unde a plecat.

Potrivit datelor prezentate de către un centru cu sediul la Tiraspol, care citează datele oficiale ale URSS, precum și unele date obținute în baza recensământului local din 2004 componența etnică a populației a avut de suferit considerabil. Datele recensământului din 1989 arată că regiunea transnistreană era populată de către trei grupuri etnice principale, aproape egale ca pondere, și anume: moldoveni, care reprezentau 39,9%, ucraineni - 28,3% și ruși - 24,5%, puțin mai mult de 7% erau reprezentanți ai altor naționalități: găgăuzi, bulgari, evrei, armeni. Ulterior, conform rezultatelor recensământului din 2004, ponderea rușilor și ucrainenilor în structura generală a populației a crescut. Astfel, moldovenii au înregistrat o cifră de 31,9%, ruși - 30,3%, ucraineni - 28,8%⁵. Despre curățarea etnică ne vorbesc mai mulți martori oculari, existența multiplelor cazuri de decese dubioase, dispariții, precum și o politică discriminatorie față de populația româno-filă⁶.

Hărțuirea populației majoritare s-a manifestat și pe alte căi. Bunăoară, sau spre exemplu la adoptarea „Constituției RMN”, administrația a introdus articolul 12 potrivit căruia limbile oficiale ale RMN sunt „moldovenească”, rusa și ucraineana, iar potrivit articolul 6 din „Legea privind limbile RMN” (adoptată la 8 septembrie 1992), „moldovenească” trebuie, în toate cazurile, să fie scrisă

² J. Bennett, „Internal displacement in context: the emergence of a new politics”, W. Davies, *Rights Have No Borders: Worldwide Internal Displacement* (Global IDP Survey, Norwegian Refugee Council: London 1998), 12.

³ Centrul de Investigații Strategice și Reforme, „Costurile conflictului transnistrean și beneficiile soluționării lui”, Chișinău 2009. Disponibil la <http://www.cisr-md.org/pdf/Report%20ROM%20Master%20Draft%20vEG.pdf> (accesat: la 30.03.2021).

⁴ Date informative și statistice Serviciul Federal de Migrație din Federația Rusă, Nr. 1, 2002.

⁵ <http://www.demoscope.ru/weekly/2014/0591/demoscope591.pdf> (accesat: la 30.03.2021).

⁶ Vlad Grecu, *O viziune din focarul conflictului de la Dubăsari* (Editura Cartier: Chișinău, 2005).

cu alfabetul chirilic. Utilizarea altui alfabet pentru această pseudo-limbă este pedepsită contravențional. În fine, la data de 18 august 1994, autoritățile RMN au interzis definitiv folosirea grafiei latine în școală⁷.

Pe lângă aceste încălcări grave ale drepturilor omului în decursul celor 7 ani care pot fi considerați etapa formării unui pseudo-stat în stânga Nistrului, nu putem să nu menționăm un alt caz grav de violare a drepturilor omului, care este cel mai răsunător. Este vorba despre cauza grupului Ilașcu. Acest grup format din câteva persoane a fost arestat în iunie 1992, fiind acuzat de terorism, omoruri, acțiuni diversioniste împotriva trupelor de cazaci, incendieri și alte acțiuni îndreptate împotriva armatei ruse.

Așa-numitul proces public, care a fost desfășurat de către un tribunal constituit ad-hoc sub controlul armatei ruse în perioada 21 aprilie 1993-9 decembrie 1993, a constituit un avertisment clar împotriva celor care încercau să se opună reprezentanților Federației Ruse în regiunea transnistreană. După cum se menționează în mai multe surse, sala de ședințe arăta mai degrabă a protest împotriva „cotropitorilor români” cu pancarte „Teroriștii – la răspundere”⁸. În data de 9 decembrie 1993 așa-numita instanță din Tiraspol pronunța o „sentință” prin care l-a condamnat la pedeapsă capitală cu confiscarea averii pe Ilie Ilașcu, iar ceilalți din grup – la câte 12 și respectiv 15 ani privațiune de libertate. Sentința de condamnare la moarte nu a fost executată, având în vedere că dnul Ilașcu a fost ales deputat în Parlamentul RM în perioada 1994-2000, iar ulterior Senator în Senatul României, fapte care i-au asigurat imunitate.

Din perspectiva relațiilor între cele două părți ale conflictului, Moldova și Rusia, prima perioadă, care datează din 1990 până în 1997, a fost perioada marcată de semnarea celor mai multe acte și tratate între părți. Potrivit studiului „Prezența militară rusă în Moldova și impactul acesteia asupra situației drepturilor omului”⁹, au fost identificate cel puțin 10 acte importante agreeate cu privire la relațiile ruso-moldovenești, dar care, cu părere de rău, nu au fost respectate de către Federația Rusă până la momentul de față, inclusiv obligația de retragere a trupelor și armamentului rusesc de pe teritoriul suveran.

Din perspectiva unui răspuns al organismelor internaționale cu privire la respectarea drepturilor omului, vom menționa că prima perioadă cuprinde pe-

⁷ A se vedea paragraful 44 al Hotărârii CtEDO în cauza Catan și alții vs Moldova și Rusia, <http://agent.gov.md/wp-content/uploads/2015/04/CATAN-SI-ALTII-RO.pdf> (accesat: 30.03.2021).

⁸ A se vedea paragraful 212 al Hotărârii Ilașcu și alții vs Moldova și Rusia.

⁹ Raportul „Prezența militară rusă în Moldova și impactul acesteia asupra situației drepturilor omului”, <https://promolex.md/16242-prezenta-militara-rusa-in-moldova-si-impactul-acesteia-asupra-situatiei-drepturilor-omului/?lang=ro> (accesat: 20.03.2021).

rioadă în care Republica Moldova a devenit membră a Consiliului Europei la 13 iulie 1995 și a ratificat Convenția Europeană pentru Drepturile Omului la 24 iulie 1997, intrând în vigoare la 12.09.1997¹⁰.

În concluzie, în prima etapă putem vorbi despre mai multe încălcări grave ale drepturilor omului care au rămas necercetate și nedocumentate. Acestea se referă la crimele de război, problema persoanelor intern strămutate, cazurile de dispariție a persoanelor, preluarea abuzivă a patrimoniului de stat. Probabil că aceste probleme vor deveni o parte a istoriei, deoarece este puțin probabil că mai există informații veridice și martori oculari care să explice ce s-a întâmplat în realitate. Din această perspectivă, putem vorbi de o lipsă totală a capacității statului de a investiga aceste crime, odată ce organele de poliție și procuratura nu au pornit și investigat aceste violări grave ale drepturilor omului.

Cea de-a doua etapă

A doua etapă care poate fi remarcată în evoluția drepturilor omului cu noi provocări și abordări poate fi încadrată formal în perioada septembrie 1997, data intrării în vigoare pentru Republica Moldova a Convenției Europene pentru Drepturile Omului (CEDO), și iulie 2004, data la care s-a pronunțat cea mai importantă Hotărâre cu referire la regiunea transnistreană.

Violarea dreptului la educație a continuat prin adoptarea mai multor așa-numite acte restrictive de către administrația secesionistă. Astfel, la data de 21 mai 1999, regimul secesionist a decis că orice școală aparținând unui „stat străin” și care funcționează pe teritoriul „său” trebuie să fie înregistrată de autoritățile RMN, în caz contrar, nu ar fi recunoscută și decăzută din drepturi. Această decizie a marcat ceea ce avea să fie denumit ulterior lupta cu identitatea moldovenească/românească în regiunea transnistreană, iar victime au fost alese copiii care participau la desfășurarea procesului de studii în cele 8 școli cu predare în grafie latină din stânga Nistrului, aflate sub jurisdicția Ministerului Educației de la Chișinău.

Prima victimă a regimului a fost Liceul „Ștefan cel Mare” din Grigoriopol, care, la 22 august 2002, a fost luat cu asalt de către miliția transnistreană, fiind expulzați profesorii, elevii și părinții aflați în incinta instituției. Astfel, Ministerul Educației a decis transferarea instituției de învățământ în satul Doroțcaia, r. Dubăsari, care se află la o distanță de circa 30 km de localitatea Grigoriopol, studiile desfășurându-se în aceleași condiții și în momentul de față.

Probabil, acest incident, precum și lipsa unei alte reacții mai dure din partea autorităților constituționale, dar și a comunității internaționale, a de-

¹⁰ <https://www.coe.int/ro/web/chisinau/republiv-of-moldova-and-the-council-of-europe> (accesat 20.03.2021).

terminat alte acțiuni represive ale administrației secesioniste în privința celorlalte 7 instituții care se aflau în subordinea Ministerului Educației a RM. Astfel, administrația secesionistă a pornit un proces mai amplu de intimidare și hărțuire a celor care au îndrăznit să studieze în grafia latină. Pe lângă campaniile media și mobilizarea elementelor extremiste împotriva elevilor, părinților și profesorilor, sub pretextul necesității înregistrării instituțiilor de învățământ la „Ministerul Educației RMN”, în lunile iunie-iulie 2004 toate instituțiile de învățământ au fost supuse evacuării din spațiile deținute din cauza refuzului înregistrării acestora sub jurisdicția „organelor locale de resort”¹¹.

Instituțiile de învățământ cu predare în grafie latină au fost redeschise grație efortului internațional și presiunii externe asupra regimului de la Tiraspol. Cu toate acestea, unele instituții de învățământ au fost lipsite de sediile deținute de acestea, iar procesul de studii a fost continuat în sediile unor grădinițe care nu erau adaptate procesului educațional.

Finalul celei de a doua etape poate fi considerat data la care CtEDO a pronunța Hotărârea în cauza grupului Ilașcu. Importanța acestei hotărâri este de a sublinia istoricul conflictului, de a pune accent pe acțiunile care au determinat violarea flagrantă a drepturilor omului și, cel mai important: aceasta a subliniat lipsa de responsabilitate pentru violarea drepturilor omului în regiunea transnistreană. Pe lângă faptul că Rusia a fost condamnată pentru violarea dreptului de a nu fi supus torturii, a altor drepturi fundamentale ale Convenției, ca urmare a faptului că i-a fost demonstrată implicarea în controlul de *facto* al regiunii transnistrene și a proceselor desfășurate aici, aproape că se trece sub tăcere faptul că și Republica Moldova a fost condamnată prin aceeași hotărâre. Astfel, Curtea a condamnat și Republica Moldova pentru violarea dreptului de a nu fi supus tratamentelor inumane și degradante în privința reclamanților Ivanțoc, Leșco și Petrov-Popa pentru că, începând cu luna mai a anului 2001, aceștia au fost supuși maltratărilor și au fost deținuți în condiții inumane și degradante. Totodată, Republica Moldova a fost condamnată pentru violarea dreptului la libertate și siguranță în ceea ce privește detenția dlui Ilașcu și pentru împiedicarea depunerii unei cereri individuale¹². Curtea a subliniat acel principiu potrivit căruia statul care asigură jurisdicția *de jure* asupra teritoriului din stânga Nistrului are obligația pozitivă să asigure respectarea drepturilor omului, chiar dacă temporar nu deține controlul efectiv asupra teritoriului dat. Mai mult ca atât, Curtea a taxat dur declarațiile

¹¹ A se vedea paragraful 48 al Hotărârii Catan și alții vs Moldova și Rusia, <http://agent.gov.md/wp-content/uploads/2015/04/CATAN-SI-ALTII-RO.pdf> (accesat: 20.03.2021).

¹² [http://justice.md/file/CEDO_judgments/Moldova/ILASCU%20SI%20ALTII%20\(ro\).pdf](http://justice.md/file/CEDO_judgments/Moldova/ILASCU%20SI%20ALTII%20(ro).pdf) (accesat: 20.03.2021).

Președintelui țării de la acea vreme, V. Voronin, care a criticat unul dintre reclamanți pentru faptul că nu a contribuit la aplanarea litigiului aflat în examinarea Curții Europene.

Din perspectiva negocierilor și încercărilor autorităților de a soluționa problema transnistreană, perioada anilor 1997-2004 a coincis cu semnarea mai multor declarații și documente semnificative. Una dintre cele mai importante – Acordul de la Odesa din 20 martie 1998, cu privire la chestiuni referitoare la bunurile militare ale Armatei a 14-a. Semnatarii acestui acord au fost Victor Cernomârdin, în numele Federației Ruse, și Igor Smirnov, „Președintele RMN”. Potrivit calendarului care figura în anexa respectivului acord, retragerea și distrugerea anumitor elemente depozitate, eliminarea lor prin detonare sau alte procedee mecanice trebuia îndeplinită până la 31 decembrie 2001¹³. Cu părere de rău, acest acord nu a mai fost executat. Din perspectiva unui răspuns adecvat la provocările comise față de elevi și profesori sau persoanele care au condamnat ilegal cetățenii Republicii Moldova la moarte, putem doar să constatăm un nou eșec. În acea perioadă nu au fost întreprinse acțiuni ferme din partea organelor de drept care să exprime ferm o reacție împotriva acestor acțiuni.

A treia etapă

A treia etapă diferă de celelalte prin contextul general al relațiilor dintre Republica Moldova și Federația Rusă și este cuprinsă între iulie 2004 (data pronunțării Hotărârii Ilașcu) și 7 aprilie 2009 data la care în Republica Moldova a pornit un proces de schimbare a opțiunilor politice la Chișinău.

Din perspectiva negocierilor, relațiile moldo-ruse au fost afectate datorită embargourilor impuse de Federația Rusă și problemelor de negocieri între regimul secesionist și administrația constituțională. Mai mult ca atât, anul 2004 a fost marcat de criza școlilor care au rămas fără sedii în urma evacuării lor forțate în lunile iunie-iulie 2004. Instituțiile de învățământ și-au reluat activitate în alte clădiri care nu erau adaptate procesului de studii. Datorită efortului structurilor internaționale, inclusiv a rolului pozitiv al OSCE, școlile au putut să își continue activitatea. Cu toate acestea, hărțuirea și intimidarea profesorilor, elevilor și părinților care au decis continuarea studiilor în aceste instituții au continuat.

O altă criză de proporții este criza terenurilor agricole din raionul Dubăsari. Problema a apărut în toamna anului 2004, când administrația secesionistă a instalat posturi și blocaje pe traseul Râbnîța-Tiraspol. Aceasta a anunțat deținătorii de terenuri agricole din localitățile aflate în localitățile de sub jurisdicția autorităților constituționale ale raionului Dubăsari că terenurile

¹³ A se vedea paragraful 124 al Hotărârii Ilașcu vs Moldova și Rusia.

constituie proprietate a RMN, iar pentru a se folosi de ele urmează a fi încheiate contracte separate cu administrația secesionistă.

Odată cu instalarea posturilor pe traseul Râbnița-Tiraspol, administrația secesionistă a continuat consolidarea pozițiilor sale în regiune. Perioada marchează definitivarea procesului de „creare a statalității RMN”. În această perioadă (2006), se organizează un „referendum” ale cărui rezultate nu au fost recunoscute pe plan internațional, dat fiind modul în care a fost organizat. Potrivit acestui „plebiscit”, majoritatea locuitorilor regiunii și-ar dori ca regiunea să devină parte a Federației Ruse. Perioada marchează o aliniere fără precedent la procesele care au loc în Federația Rusă, iar administrația secesionistă este deja susținută deschis de către Guvernul rus prin asistență militară, politică și economică afișată.

A patra etapă

Formal, perioada a patra cuprinde evenimentele post 7 aprilie 2009 și se finalizează cu anul 2014. După alegerile parlamentare din 5 aprilie 2009 și protestele din 7 aprilie 2009 de la Chișinău, odată cu schimbarea clasei politice și a viziunilor geopolitice, poziția administrației secesioniste s-a schimbat, de asemenea. Pe de o parte, conducerea secesionistă a fost unul dintre beneficiarii apropierei față de Uniunea Europeană, odată ce acordurile semnate includeau și regiunea transnistreană, iar pe de altă parte, o apropiere foarte mare de standardele europene contraveneau automat intereselor oligarhice ale elitelor de la Tiraspol.

Așa-numita revoluție de la Chișinău, a determinat administrația secesionistă să pornească o campanie de intimidare și dezinformare a populației din stânga Nistrului, de teama proceselor similare. Astfel, anume în această perioadă au fost efectuate mai multe arestări sub pretextul luptei contra spionajului moldovenesc. În anii 2010, mai mulți tineri au fost arestați în orașele Tiraspol, Bender sub pretextul că sunt colaboratori ai structurilor de securitate de la Chișinău. În urma unor procese judiciare publice, doi tineri au fost condamnați la câte 15 ani de privațiune de libertate, fiind eliberați peste câțiva ani de detenție, în urma unor eforturi considerabile din partea instituțiilor internaționale și străine¹⁴. Astfel, s-a ajuns până la acuzații absurde de pregătire a actelor de terorism de către liceenii care învățau la școlile cu predare în grafia latină. Un caz elocvent a fost pornirea urmărilor penale în privința unui elev din clasa XI a unui liceu cu predare în grafia latină sub acuzația de terorism pe motiv că acesta ar fi scris pe o coală de hârtie A4 un denunț fals¹⁵.

¹⁴ A se vedea hotărârea CtEDO în cauza Vardanean vs Moldova și Rusia, <http://agent.gov.md/vardanean-c-republicii-moldova-si-rusiei/> (accesat: 20.03.2021).

¹⁵ <https://promolex.md/6274-exclusiv-kgb-ul-de-la-tiraspol-acuza-un-elev-de-la-liceul-roman-lucian-bлага-de-terorism/?lang=ro> (accesat: 20.03.2021).

Un alt incident care a ridicat problema legalității și capacităților structurilor de menținere a păcii în regiunea transnistreană a fost uciderea unui tânăr de către un soldat rus în data de 01.01.2012. În cauza dată, în dimineața zilei de 1 ianuarie 2012, Vadim Pisari, un tânăr de nici 20 ani, locuitor al satului Pârâta, r. Dubăsari care se afla la volanul unui automobil a fost împușcat în spate de către un soldat rus din grupul care forma așa-numitul post de menținere a păcii. Motivul oficial invocat de către soldatul rus a fost faptul că tânărul nu a oprit la semnul stop instalat pe teritoriul postului de menținere a păcii. Împușcătura efectuată de către soldatul rus în direcția automobilului a străpuns spatele tânărului și, ca urmare, acesta a decedat la spital. Pe marginea acestui caz au fost pornite două cauze penale, una de către Procuratura Generală a RM și a doua de către Procuratura militară a Federației Ruse. Deși organele procuraturii Republicii Moldova au identificat elementele infracțiunii de omor din culpă, procuratura generală a Federației Ruse a încetat procesul pe motiv că soldatul rus se afla în autoapărare, deși împușcătura a fost executată după ce mijlocul de transport a părăsit granița postului. În fine, la 21.04.2015, CtEDO a constatat violarea dreptului la viață garantat de art. 2 atât în esență cât și sub aspect procesual, ca urmare a modului în care autoritățile Federației Ruse au examinat decesul tânărului împușcat de către soldatul rus¹⁶.

Perioada respectivă coincide și cu venirea la cârma regimului secesionist a unui nou lider - Evghenii Șevciuc, în data de 30.12.2011. Acesta a câștigat „alegerile prezidențiale” pe o platformă de înnoire a clasei politice din regiune, promițând o nouă economie și o dezvoltare mai durabilă a regiunii. În legătură cu schimbarea liderilor de la Tiraspol a fost înlocuit și negociatorul pe problema transnistreană care s-a impus datorită susținerii părții ruse în procesul de negociere printr-o agendă care excludea problema drepturilor omului din formatul de negocieri.

Astfel, perioada respectivă a fost marcată de lipsa de progrese pe partea de soluționare a problemelor legate de drepturile omului, identificate anterior. Mai mult ca atât, odată cu schimbarea liderilor de la Tiraspol, a început o reîmpărțire a sferelor de influență în regiune, fiind observate mai multe situații de preluare abuzivă a afacerilor. Numeroase cazuri de arestări abuzive și aplicare a torturii în privința mai multor businessmeni au fost raportate în această perioadă¹⁷. Ulterior și CtEDO s-a expus pe marginea acestor plângeri,

¹⁶ <http://agent.gov.md/wp-content/uploads/2015/05/PISARI-RO.pdf> (accesat: 20.03.2021).

¹⁷ <https://promolex.md/2720-apa-minerala-varnita-are-gust-de-ani-grei-de-inchisoare-conferinta-de-presa/?lang=ro> (accesat: 20.03.2021).

constatând existența cazurilor de aplicare a torturii, lipsire ilegală de libertate și deposedare abuzivă de patrimoniu¹⁸.

Pe de altă parte, perioada a fost marcată de progrese în ceea ce privește abordarea constructivă a problemei impunității. Procuratura Generală a RM și-a schimbat practica pe partea de examinare a cauzelor grave de violare a drepturilor omului. Astfel, în această perioadă au fost pornite mai multe cauze penale pe faptul deposedării ilicite de patrimoniu a oamenilor de afaceri de regiune, au fost pornite cauze penale cu privire la aplicarea torturii ca urmare a detenției ilegale a unor persoane.

A cincea etapă

Chiar dacă limita temporală este aproape insesizabilă între etapele stabilite, putem observa, ca urmare a unei presiuni continue a diplomației rusești, că finele anului 2014 a marcat o nouă evoluție în ceea ce privește drepturile omului în regiunea transnistreană. Ultima perioadă poate fi considerată etapa în care s-a activizat lupta cu ONG-urilor preocupate de drepturile omului în regiune. Dacă până la acel moment se ducea o luptă ascunsă cu ONG-urile și anume prin amenințări individuale, limitări ale posibilităților de finanțare și interacționare cu beneficiarii, atunci în anul 2014 organele locale represive au început o luptă deschisă cu ONG-urile, fiind pornite campanii de discreditare și urmărire penală.

Un exemplu a fost cazul Asociației Promo LEX care a fost vizată de către organele KGB din regiune. Din luna aprilie 2014, membrii asociației au fost declarați persoane indezirabile pe teritoriul regiunii transnistrene, interzicându-li-se orice acces în regiune. Concomitent cu declararea indezirabilității în regiunea transnistreană, alți membri ai asociației au fost declarați persoane indezirabile și pe teritoriul Federației Ruse, existând dovezi ale coordonării în acest sens. Mai mult ca atât, potrivit declarațiilor publice ale KGB-ului, s-a anunțat pornirea urmăririi penale în privința asociației și membrilor săi sub pretextul comiterii de către aceștia a infracțiunilor de spionaj, acțiuni subversive împotriva regimului. Potrivit așa-numitului Cod Penal al regiunii pedeapsa pentru această infracțiune ajunge până la 15 ani de privațiune de libertate¹⁹. Ulterior, persecuției au fost supuse și alte grupuri de inițiativă și ONG-uri din regiune.

¹⁸ <https://promolex.md/9873-cauza-erimenco-c-moldova-si-rusia-cererea-nr-4222411/?lang=ro> (accesat: 20.03.2021).

¹⁹ <https://promolex.md/17373-kgb-ul-transnistrean-vs-societatea-civila-cine-urmeaza-dupa-cazurile-promo-lex-apriori-si-larisa-kalik/?lang=ro> (accesat: 20.03.2021).

Perioada de după 2014 a fost marcată de mai multe Hotărâri ale CtEDO prin care au fost semnalate problemele sistemice ale drepturilor omului și anume existența așa-numitor proceduri defectuoase ale justiției din stânga Nistrului. Curtea a concluzionat, în spiritul deciziilor anterioare, că așa-numitele instanțe din regiune nu au dreptul să judece oameni, fiindcă acționează într-un pseudo câmp legislativ.

În data de 23.02.2016, Marea Cameră a CtEDO a pronunțat hotărârea în cauza *Mozer vs Moldova și Federația Rusă*, prin care a constatat violarea mai multor articole ale Convenției de către Federația Rusă²⁰. În această hotărâre, Curtea a analizat situația justiției penale care era aplicată de către așa-numitele forțe de ordine din regiune. Curtea a mers și mai departe analizând competențele, capacitățile și modalitățile de implementare ale așa-numitei legislații transnistrene. Cu referire la arestarea și condamnarea reclamantului, Curtea, se constată că „instanțele de judecată din RMN” și, implicit, orice altă „autoritate din RMN” nu putea să ordone „arestul sau o detenție legală” a reclamantului, în sensul Articolului 5 § 1 (c) din Convenție. În consecință, detenția reclamantului în baza dispozițiilor „instanțelor din RMN” a fost ilegală în sensul acestui articol²¹.

Prin urmare, putem vorbi despre o lipsă totală de legitimitate a așa-numitelor structuri de forță din regiune care nu ar avea dreptul să examineze și să investigheze alegații de crime. Pe de altă parte, această constatare vine să sublinieze că anume organelor constituționale îi revine sarcina și obligația să identifice soluții pentru a ancheta și a atrage la răspundere persoanele care ar fi comis acte ilegale și infracțiuni în regiune. Cu regret, perioada înregistrează o involuție în acest sens odată cu semnarea unor protocoale la 03.06.2016 de către reprezentanții politici a procesului de negociere a conflictului transnistrean. Mai mulți reprezentanți ai societății civile au considerat semnarea protocoalelor niște cedări ale Chișinăului în fața Tiraspolului²², în mod special, aceștia se refereau la asumarea obligației de a fi încetate dosarele penale pornite ca urmare a comiterii abuzurilor în stânga Nistrului. Este important de menționat că, nici până atunci și cu atât mai puțin după acest moment, de către organele de drept nu a fost pornită nicio cauză penală în privința negociatorilor transnistreni, iar cauzele penale pornite pe faptul torturării persoanelor aflate în detenția ilegală nu au avut nicio finalitate.

²⁰ <http://agent.gov.md/wp-content/uploads/2016/06/MOZER-pdf1.pdf> (accesat: 20.03.2021).

²¹ <http://agent.gov.md/wp-content/uploads/2016/06/MOZER-pdf1.pdf> (accesat: 20.03.2021).

²² <https://www.dw.com/ro/negociatorii-%C8%99i-observatorii-patineaz%C4%83-%C3%AEn-interesul-rusiei-la-negocierile-%C3%AEn-formatul-52/a-19312044> (accesat: 20.03.2021).

Concluzii

La momentul actual, situația respectării drepturilor omului este la fel de incertă și imprevizibilă. Provocările hibride întreprinse de către factorii externi (rusești), precum și provocările din partea administrației secesioniste blochează orice posibilitate de a apăra și promova drepturile omului în regiune. Mai mult ca atât, pandemia de COVID-19 care a început din anul 2020, constituie, pe de o parte, și un pretext, dar în egală măsură și un impediment real de a se implica în procesul de apărare a drepturilor omului în regiune.

Analizând în ansamblu evoluția cazurilor de violare a drepturilor omului, putem să vedem care au fost acțiunile administrației secesioniste precum și reacția instituțiilor internaționale. Din câte putem observa, cel mai eficient remediu pentru apărarea și promovarea drepturilor omului rămân a fi instituțiile europene și anume CtEDO, care este în măsură să analizeze, să evalueze și să se expună asupra încălcării anumitor drepturi ale persoanelor care se adresează acestui for cu o plângere individuală sau colectivă.

Partea proastă a acestor adresări este că examinarea plângerilor durează foarte mult, iar la emiterea unor decizii chiar și pozitive, ele riscă să nu producă efectele necesare. Prezentând pe scurt cele mai des încălcate drepturi, trebuie să analizăm două criterii. Primul criteriu constituie numărul de persoane care este afectat, iar al doilea – frecvența cazurilor. De exemplu, impactul asupra grupului de profesori, elevi și părinți care au decis să urmeze curricula Ministerului Educației al Republicii Moldova este unul imens, or, nu ar fi corect să limităm acest grup la câteva sute de persoane care s-au adresat Curții. Aici putem vorbi despre ordinul miilor de copii care sunt hărțuiți dacă aleg să urmeze această curiculă, iar alte zeci de mii sunt cei care nu o urmează de frica persecuției. La fel putem vorbi și despre ordinul miilor de proprietari ai terenurilor agricole care nu au avut și le este interzis și astăzi accesul la terenurile lor din raionul Dubăsari.

Al doilea criteriu de care vorbeam se referă la încălcarea drepturilor individuale ale omului zi de zi. Aici putem vorbi despre aplicarea sistemului de justiție locală care nu este un sistem legal și care a fost demontat și prin concluziile Înaltei Curți de la Strasbourg, care a subliniat că așa-numitele instanțe de judecată din regiune nu pot fi considerate legitime.

Pe partea ce ține de impactul asupra drepturilor omului, pe lângă cel mai important aspect și anume dreptul de a locui într-o societate liberă și fără frică, putem analiza și impactul încălcării drepturilor omului care poate fi analizat din perspectiva problemelor demografice în primul rând. Astfel, din cauza haosului și încălcării drepturilor omului în regiune, aceasta rămâne depopulată, locuitorii ei constând din persoane în etate sau persoane care activează în structurile regimului.

Pentru depășirea problemelor drepturilor omului, evident, în primul rând, ar trebui să avem un stat funcțional. Câmpul legal constituțional reglementează destul de clar și bine acțiunile care trebuie întreprinse în raport cu fărădelegile comise pe teritoriul Republicii Moldova, inclusiv în regiunea transnistreană. Problema însă rezidă din suprapunerea competențelor și angajamentelor organelor de forță cu voința politică. Prin urmare, este evident că prima problemă care apare este finalitatea oricăror acțiuni întreprinse de către organele de drept, în măsură sau nu să realizeze operațiuni de curmare a încălcărilor drepturilor omului.

În pofida sutelor de cazuri de violare a dreptului la educație, a miilor de cazuri de încălcare a dreptului la proprietate, există doar câteva cauze penale cu privire la comiterea acestor abuzuri. Deși la o etapă anterioară au fost pornite cauze penale, organele de drept le-au împiedicat formal, invocând anumite aspecte procesuale cum ar fi imposibilitatea de a identifica învinuții. În realitate, învinuții sunt bine cunoscuți, însă, de frica compromiterii procesului de negocieri, aceste acțiuni sunt cenzurate. Așadar, se creează fenomenul impunității pentru orice încălcare și abuz. Acest factor distructiv este unul determinant pentru respectarea drepturilor omului.

Al doilea element care urmează a fi analizat ține de capacitățile celui mai important organism care este abilitat să negocieze și să creeze politici publice cu privire la reglementarea transnistreană. Spre deosebire de alte state care au aceleași probleme cu existența unor zone de conflict înghețate pe teritoriul lor, cum ar fi Ucraina și Georgia, Republica Moldova nu dispune de o structură consolidată capabilă să facă față stopării impunității și examinarea cauzelor penale.

Rezumat

Mottoul care susține acest articol relevă foarte clar că pentru a fi asigurate drepturile omului trebuie să existe niște fundamente constând în niște valori care în sine sunt atât de firești încât nu e necesară o doctrină în vederea explicării acestora. Imperativul de bază care apare este că, odată ce există o ființă umană, ea trebuie să beneficieze de aceleași drepturi ca și oricare altă ființă umană, chiar dacă ambele sunt separate de un gard, un teren sau un râu. Divizarea populației care s-a produs în anii 1992 pe teritoriul Republicii Moldova a determinat evoluții diferite în ceea ce privește respectarea drepturilor omului. Fiind în același areal, în aceeași jurisdicție, populația s-a trezit cu o moștenire diferită de cea pe care i-o acorda Constituția țării. Aparent, un act care trebuia să fie aplicat universal pe tot teritoriul statului rămâne inaplicabil pentru 11% din teritoriul acestuia.

Autorul a identificat cel puțin 5 etape diferite care au marcat un comportament distinct al autorităților, factorilor externi precum și populației în general care a determinat o anumită turnură în domeniul respectării sau nerespectării drepturilor omului în zona transnistreană a Republicii Moldova. Chiar dacă separarea pe ani nu este una foarte exactă, autorul a încercat să delimiteze fiecare perioadă printr-o serie de evenimente marcante în domeniul drepturilor omului, care a dat tonul unei noi evoluții sau involuții în acest sen. Această delimitare este importantă pentru a cunoaște erorile autorităților, circumstanțele care au existat și care nu au fost valorificate sau, în general, care a fost înțelegerea populației despre anumite fenomene.

Cuvinte cheie: drepturile omului, regres, conflict, jurisprudență, responsabilitate.

Alexandru Postica

Asociația Promo-LEX

E-mail: alexpostical@gmail.com